

Εἶν' ἀλήθεια πῶς οἱ νέες ἰδέες εὗρισκαν τόπο γιὰ νὰ ξαπλωθοῦν. Παρόλη τὴ θρησκοληψία τῶν λαϊκῶν μαζῶν, στὰ Γιάννενα, στὸ Πήλιο, στ' Ἀμπελάκια κα' ἄλλοῦ ὑπῆρχαν ἐλευθεροφρονες ποὺ δὲν πίστευαν τίποτα.

Ἀκόμα καὶ μασῶνοι, ἐκεῖνο τὸν καιρὸ, ὑπῆρχαν στὴν Ἑλλάδα. Ὁ γερμανὸς περιηγητὴς Bartholdy ποῦ ἐπισκέφτηκε τὴ Θεσσαλία στὰ 1803, διηγιέται (Bruchstucke κλπ. Berlin 1805 τομ. Α. σ. 162,167 καὶ παρακάτω) πῶς βρῆκε στ' Ἀμπελάκια ποὺ εἶταν τὸ μεγαλύτερο βιομηχανικὸ κέντρο τῆς τοτικῆς ἐποχῆς, μερικὸς νέους ἀπὸ τὴν οἰκογένεια Δρόσου ποὺ ἤξεραν καλὰ τὰ γερμανικὰ καὶ ποὺ εἶχαν σπουδάσει στὴ Γερμανία (στὴ Λιψία καὶ Γιένα) φιλοσοφία. Καὶ ἀκόμα πῶς στὰ Τέμπη βρῆκε καὶ μασονικὴ Στὸ ἀποὺ τὴν εἶχε ιδρύσει ὁ Γιάννης Παπαθεοδώρου μεγαλοβιομηχανὸς ἀμπελακιώτης.

Εἶχαν ἀλλάξει λοιπὸν οἱ οἱ καιροὶ ὅταν ὁ στεῖρος καλογερισμὸς ὀλοένα παραμεροῦσε γιὰ νὰ δώσῃ τὴ θέση του στὶς νέες ἰδέες, στὴν ἀστική τάξη.

Γι' αὐτὸ καὶ ἡ πάλῃ ἄρχισε φανερὰ ἀνάμεσα στὶς δυὸ τάξεις: ἀρχόντους (φαναριῶτες, (1) μπογιάρους (2) κοτζαμπάσιδες, (3) καὶ

μιά καταφρόνησις περὶ τὰ Γραμματικὰ μαθήματα καὶ διόλου παράβλεψις περὶ τὰς λογικὰς καὶ ρητορικὰς τέχνας καὶ περὶ αὐτὴν ἐπὶ πᾶσι τὴν διδασκαλίαν τῆς ὑψηλοτάτης θεολογίας, προερχομένη ἐκ τῆς ὀλοτελοῦς ἀφοσιώσεως μαθητῶν καὶ διδασκάλων εἰς μόνον τὰ μαθηματικὰ καὶ τὰς ἐπιστήμας καὶ μιὰ ψυχρότης περὶ τῆς ἀμωμότητος ἡμῶν πίστεως καὶ ἀδιαφορίας εἰς τὰς παραδιδομένας νηστείας.....» Κοίτα ὅλη τὴν περίφημη αὐτὴ ἐγκύκλιον στὸ βιβλίον μου; Δημοτικισμὸς καὶ Λογιωτατισμὸς σ. 45—51. Ὁ Κοραῆς, ἔχοντας ὑπόψει τὴν ἀντιδραστικὴν αὐτὴν στάση τοῦ πατριαρχείου ἔγραφε: «Πατριάρχαι προέτρεπον τοὺς χριστιανοὺς νὰ μὴ ἀπασχολοῦνται εἰς τὴν Ἑλληνικὴν παιδείαν καὶ εἰς τὴν τῶν εὐρωπαϊῶν μωροσοφίαν, ὡς ἐναντίαν τῆς χριστιανικῆς πολιτείας, ἀλλὰ μόνον εἰς τὴν γραμματικὴν στηριζομένην εἰς τὴν ἐξήγησιν τῶν ἐκκλησιαστικῶν πατέρων· Οἱ Πλάτωνες καὶ οἱ Ἀριστοτέλεις, οἱ Νεύτωνες καὶ οἱ Καρτέσιοι, τὰ τρίγωνα καὶ οἱ λογάριθμοι, φέρουν—κατὰ τὸ λέγειν τῶν παπᾶδων—ἀδιαφορίαν εἰς τὰ θεῖα». Κοίτα ὀλόκληρο τὸ κατηγορητήριον τοῦ Κοραῆ στοῦ Θερεϊανοῦ. τόμ. Α. σ. 41—43. Κοίτα ἀκόμα καὶ περιοδ. Καλλιόπη (1819) σ. 217 καὶ παρακάτω, ἐφημ. Μέλισσα (1820) ποῦ ἐβγαίνει στὸ Παρίσι, σ. 219—229. Μ. Γεδεών: Ἑκκλησία καὶ Ἐπιστήμη κατὰ τὸν 19' αἰῶνα (στὴν Ἑκκλησιαστικὴν Ἀλήθειαν, Κ]λεως) χρ. 1888 σ. 300 καὶ Ἀγγελοπούλου: Τὰ κατὰ τὸν ἀοίδημον Πατριάρχην Γρηγόριον κλπ. τομ. Α. 154—159, 305—309 καὶ 395.

(1) Οἱ φαναριῶτες εἶταν οἱ ῥωμοὶ εὐγενεῖς τῆς Πόλης ποὺ εἶχαν νώτερα κρατικὰ ἀξιώματα.

(2) Οἱ μπογιάρους εἶνε οἱ ἀρχόντοι (τσιφλικάδες) τῆς Μολδοβλαχίας καὶ Βουλγαρίας.

(3) Κοτσαμπάσιδες=οἱ προεστοί, οἱ δημογέροντες, δηλαδὴ οἱ πρὸ πλούσιοι τῶν

άνώτερο Κληρο) και αστοὺς (πραγματευτάδες, (1) καραβοκυραίους (2) και γραμματισμένους).

14: Ἡ ρωμέϊκη φρουδαρχία ἀντίκρου στήν ἱστορία.

Οἱ Φαναριῶτες και οἱ Δεσποτάδες δὲν εἴταν μοναχὰ ἐκμεταλλευτὲς και γδύστες μὰ και φωτοσβέστες. Κι' ἀκόμα ἀπὸ τὴν κοινωνική τους θέση μέσα στὸ Κράτος τῶν Σουλτάνων, οὔτε ἐθνική συνείδηση εἴχαν, οὔτε και ἤθελαν τὸ γκρέμισμα τοῦ τούρκικου δεσποτισμοῦ. Ἡ ἱστορία τους στὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας εἶναι γεμάτη ἀπὸ ὄργια και βαρβαρότητες. Ὁ Μένδελσον Βαρδόλδη στήν Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος (ἐλ. μεταφρ. Ἀγ. Βλάχου τ. Α. σ. 6.) ἀναφέρει μὰ σάτυρα πὸ ἐκυκλοφόρησε στὰ προεπαναστατικά χρόνια μὲ τὸν τίτλο «Ἀγγλο-Γαλλο-Ροῦσσο» ἐναντία στοὺς Κοτζαμπάσηδες, Φαναριῶτες και ἀνώλερο Κληρο (3).

Στὴ σάτυρα αὐτὴ τρεῖς ξένοι (ἓνας γάλλος, ἓνας ροῦσσοσ κ' ἓνας ἄγγλος) ἔρχονται στήν Ἑλλάδα και ρωτοῦν τὸ λαὸ και τοὺς ἄρχοντες του πῶς τὰ περνοῦν και τί θέλουν. Ὁ Δεσπότης πὸ ἀντάμωσαν πρῶτο, στὰ ἐρωτήματά τους ἀπαντάει: «Ἀφότου φορῶ αὐτὸ τὸ ράσο, τίποτα δὲν εἶδα ἀπ' ὅσα κακὰ μοῦ λέτε. Ἐξάλλου ἀφοῦ ἡ Ἑλλάδα τὰ ὑπομένει χωρὶς νὰ παραπονιέται εἶναι γραφτό της δίκαια νὰ τιμωριέται γιατὶ πληρώνει τίς ἁμαρτίες της. Ὁ λαὸς ἄρχισε τώρα νὰ μιλάει γιατὶ ἐλευθερία, ἐγὼ ὅμως εἶμαι εὐχарιστημένος ἅμα εἰσπράττω τὸ δέκατο». Ὁ Φαναριώτης πάλι τοὺς ἀπαντάει: «Τί θέλετε; τυραννῶ και γδύνω τὸ λαὸ, γιατὶ νὰ φαίνωμαι καλὸς στὸ Διβάνιο και γιατὶ νὰ σώζω τὸ κεφάλι μου». Καὶ προσθέτουν οἱ τρεῖς ξένοι ὕστερα ἀπὸ τὴν τέτοια ἀπάντησή του, ἔφυγε βιαστικὸς-βιαστικὸς γιατὶ νὰ πάει στὸ γυναικωνίτη του ὅπου μὰ ἀπὸ τίς γυναικὲς του περίμενε τὰ πεσκέσια πὸ θὰ τοῦ ἔφερναν ἀπὸ τίς ἐπαρχίες οἱ ἀγρότες. Ἡ ἱστορία πάλι τῶν Ἡγεμόνων (φαναριωτῶν) στὴ Μολδοβλαχία, στὰ πρὸ τοῦ Εἰκοσιένα χρόνια, θυμίζει τὴν πὸ βάρβαρη ἐποχὴ τοῦ

χωριῶν και τῶν πόλεων. Στὴ Σερβία οἱ τέτοιοι δημογέροντες λέγονταν Ὀμπορ κνέζοι.

(1) Πραγματευτάδες (=οἱ ἔμποροι, οἱ γυρολόγοι). Ἀκόμα και στὴ Βυζαντινὴ τὴν ἐποχὴ ὑπῆρχαν μεγάλοι και μικροὶ Πραγματευταὶ ὅπως τοὺς ἔλεγαν τότες.

(2) Οἱ ἰδιοχτῆτες καραβιῶν—καϊκιῶν κλπ.

(3) Ὁ Φάνης Μιχαλόπουλος μὲ ἐβεβαίωσεν πὸς μέσα σὲ μὴ παλιὰ βιβλιοθήκη βρῆκε ἀντίτυπο τῆς σάτυρας αὐτῆς.

τιμαριωτισμοῦ τῆς Δύσης. Ἐλήστευαν καὶ ἔγδυναν (1) μαζὺ μὲ τοὺς ντόπιους μπογιάρους, τοὺς βλάχους ἀγρότες μὲ τὴ πιὸ μεγάλη σκληράδα.

Τὰ ὄργιά τους εἶνε ἡ μόνη ἱστορία τους. Καὶ ἀπὸ τὴν κοινωνικὴ τους θέση εἶταν φιλότουρκοι ἴσαμε τὸ κόκκαλο. Ὁ σύγχρονός τους Κούμας (Ἱστορ. Ἀνθρ. πράξ. ΙΒ. σ. 535-536) μᾶς τοὺς παρουσιάζει ἔτσι:

«Αὐτοὶ (οἱ φαναριῶτες) ὀνομάσαντες ἑαυτοὺς τὸ περιβλεπτοῦν γένος τῶν Ρωμαίων (βλασφημίαν ἤκουαν, ἂν τοὺς ὠνόμαζέ τις Γραικοὺς ἢ Ἑλληνας), δὲν ἠθέλαν νὰ ἔχουν κοινωνίαν μὲ τοὺς ἀναξίους τῆς συγγενείας των πραγματευτὰς ἢ τεχνίτας (=βιοτέχνας, βιομηχάνους.) Μὲ διάφορα σκωπτικὰ ὀνόματα ἐσῆμαιναν τοὺς Ἡπειρώτας, τοὺς Θεσσαλοὺς, τοὺς Νησιώτας καὶ τοὺς ὅσοι δὲν ἦσαν Τσελεπήδες (συγγενεῖς)».

Ὁ ἴδιος πιὸ παρακάτω λέει καὶ γιὰ τὸν «πατριωτισμὸ» τῶν Δεσποτάδων:

«Ἦσαν καὶ πολλοὶ θρησκευτικοί, οἵτινες ἐκ ζήλου ἐκκλησιαστικοῦ ἐδίδασκαν ὅτι ἡ θεία πρόνοια μᾶς ὑπέβαλεν εἰς τὸ Ὀθωμανικὸν σκῆπτρον διὰ νὰ μᾶς φυλάξῃ δι' αὐτοῦ ἀπὸ τὰς αἰρέσεις καὶ ἀπὸ τὴν εἰς χριστιανικὰς τινὰς χώρας ἐμφυλοχωρήσασαν ἀδιὰφρίαν πρὸς τὰ θεῖα» (σ. 600).

Ἀκόμα καὶ ἀκουστοὶ κληρικοί, σὰν τὸν Εὐγένιο Βούλγαρη, καταδιώχτηκαν ἀπὸ τὸ Πατριαρχεῖο γιὰ τὴ φιλομάθεια καὶ τὴ φιλοσοφικὴ τους ἐπίδοση καὶ κατηγορήθησαν μάλιστα καὶ γιὰ ἄθεοι! Μὲ μιὰ λέξη ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία, ὅσο κι' ἂν ἀπὸ αἰτίες ὀλότελα ἀνεξάρτητες ἀπὸ τὴ θέλησή της (γιατὶ βρέθηκε κάτω ἀπὸ ἱστορικὲς συνθῆκες διαφορετικῆς), δὲν μπόρεσε νὰ ὀργανώσῃ τὴν Ἱερά Ἐξέτασή της, στάθηκε ὡς τόσο πέρα γιὰ πέρα ἀντιδραστικὴ μπροστὰ στὰ Γράμματα καὶ τὶς Ἐπιστημῆς (2).

Ὁ ἴδιος ὁ Κούμας, ποὺ δὲν εἶταν δὲ καὶ στὴν πρώτη γραμμὴ τῶν νεωτεριστῶν, γράφει ἀκόμα:

«Κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους καὶ μόνη ἡ διδασκαλία τῶν μαθηματικῶν ἐθεωρεῖτο ὡς πηγὴ τῆς ἀθεΐας τῆς ὁποίας πρῶτον ἀποτέλεσμα ἦταν ἡ κατάργησις τῆς νηστείας».

Ὁ Ἄγγλος Th. Thornton στὸ σχετικὰ μὲ τὴν κατάστασι τῆς Τουρκίας στὶς ἀρχὲς τοῦ 19ου αἰῶνα, μὲ τὰ πιὸ χειρότερα χαρακτηριστικὰ ζωγραφίζει τὰ φερσίματα τῶν ἀρχοντάδων ποῦ τοῦς εἶδε ἀπὸ κοντά.

«Οἱ ρωμιοὶ—γράφει,—ἔχουν τοὺς μεγαλύτερους ἐχτροὺς ἀνάμεσά τους. Αὐτοὶ εἶνε οἱ κοτσαμπάσιδες, ἀπὸ ρωμεῖκη γενιά, ποῦ ἐνῶ κάνουν τοῦμπες μπροστὰ στὸν Τούρκο, φορολογοῦν μὲ τὸν πιὸ σκληρὸ τρόπο ἐκείνους ποῦ ἔπρεπε ν' ἀγαποῦν καὶ νὰ παρηγοροῦν. Ἀπ' ἀφορμὴ τῆς ἀναίδειας, τοῦ σατραπισμοῦ καὶ τῆς ψωροφαντα-

(1) Κοῖτα Th. Blancard: Les Manroyeni, Paris 1909 τόμ. Α. σ. 198. Μίλλερ: Ἡ Τουρκία Καταρρέουσα, 39 καὶ Κορδάτου Νεολ. Πολιτικὴ Ἱστορία, τ. Α. σ. 202-205.

(2) Th. Thornton: Etat actuel de la Turquie, τ. Α. Β. Paris 1812 σ. 437. Κοῖτα καὶ σ. 186.

σίας τους κρατούν σὲ ἀπόσταση τοὺς ἄλλους ρωμιούς. Ἡ ἐκφυλισμένη αὐτὴ γενιά ἔχει ὅλα τὰ ἐλαττώματα τῶν σκλάβων. Μέσα στὶς ἐκκλησίες κάθονται σὲ στασίδια κοντὰ στὸ Δεσποτικὸ καὶ σὰν τοὺς φαρισαίους τοὺς ἀρέσει νὰ ἐξαγοράζουν τὴν πρωτοκαθεδρία ἀδιαφορώντας γιὰ τὴν εὐδαιμονία τῶν συμπατριωτῶν τους. Κατω ἀπὸ τὸ μαχαίρι τῶν τουρκῶν ὁ ρωμιὸς εἶνε σκλάβος. Κάτω ὅμως ἀπὸ τὴν ἐξουσία τῶν συγχωριανῶν του (κουτσαμπασήδων) ξεγυμνώνεται καὶ εἶνε ἑκατὸ φορές πιὸ δυστυχισμένος».

Ὁ Κωλέττης στὰ 1808 τοὺς βγάλεي ὅλα τὰ ἄπλυτα καὶ τοὺς τὰ ψέλνει ἀπὸ τὴν καλὴ μὲ τὸ φυλλάδιό του: Ἑ λ λ η ν ι κ ῆ Νο μα ρ χ ί α.

Καλογέροι, ἀρχόντοι, δεσποτάδες, πατριαρχάδες ἀκοῦνε τὰ ὄσα τοὺς πρέπει.

Ὅσα τσεκουρέτα γράφει ὁ Κωλέττης εἶνε ἕνας φιλιππικὸς ἐνάντια στὴν ρωμείκη φρεουδαρχία τῆς προεπαναστατικῆς ἐποχῆς (1).

Μὰ καὶ ὁ Κοραῆς δὲν πάει παρακάτω. Τοὺς μισεῖ καὶ τὴν συγκαίνοται. Ὅσο κι' ἂν στὴν ἀρχὴ τῆς πολιτικοφιλολογικῆς δράσης του κρατᾷ τὰ προσχήματα, στὸ τέλος δὲν κρατιέται καὶ τοὺς ξεσκεπάζει.

Ὁ Ζαλλώνης πού ἐξήσε κοντὰ στοὺς φαναριῶτες καὶ τοὺς γνώρισε ἀπὸ κοντὰ στὸ ἀκουσιὸ βιβλίό του γιὰ τοὺς Φαναριώτες(2) μᾶς δίνει μιὰν ἀντικειμενικὴ μελέτη γιὰ τὴν πολιτικοκοινωνικὴ τους δράση, πού κανένας ἴσαμε τὰ σήμερα δὲν μπόρεσε νὰ τὴν ἀναιρέση. Μαζὺ μὲ ἄλλα γράφει:

«Οἱ χωρικοὶ Βλάχοι Μολδαβοὶ γνωστοί, ὑπὸ τὸ ὄνομα Τσαράνοι, εἶνε εἰδικώτερον τὸ ἀντικείμενον περιφρονήσεως διὰ τοὺς Βογιάρους. Οἱ δυστυχεῖς φαίνονται ὑπάρχοντες διὰ μόνον τὴν φιλοχρηματίαν τῶν φαναριωτῶν. Ἐργάζονται τὴν γῆν αὐτῶν μετὰ φόβου καὶ ἀνησυχίας, ἐννοοῦντες, δικαίως, ὅτι τὸ προϊόν τῶν κόπων των δένεται νὰ μεταβῆ εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν διωκτῶν των, διότι ὅσον καὶ ἂν εἶνε ἀγράμματοι, τὸ αἶσθημα τοῦ φόβου ἐγείρει καὶ παρ' αὐτοῖς τὸ τῆς σκέψεως, ἐὰν δὲ συγγέωσιν, εἰς τοὺς γογγυσμοὺς αὐτῶν τὸ ὄνομα τοῦ Αὐθέντου (= Ἡγεμόνος φαναριώτου) μὲ τὸ τοῦ Βογιάρου, προέρχεται ἐκ τοῦ ὅτι γνωρίζωσι καλῶς ὅτι τὰ συμφέροντα αὐτῶν συνταυτίζονται καὶ εὐρίσκονται εἰς τὴν δημοσίαν ἀρπαγὴν ὄχι μόνον τὸ ὅλον σχεδὸν τῶν διὰ τῶν κόπων αὐτῶν ἀποκτουμένων καρπῶν δημεύεται, οὕτως εἶπειν, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ τὰ πρὸς ἀροτρίασιν κεφάλαια, διότι οἱ Βογιάροι δύνανται ὅταν τὸ κρίνωσι καλόν, νὰ μεταχειρισθῶσι τοὺς ἵππους καὶ βόας τοῦ τσαράνου (= ἀγρότου), εἰς ἰδίαν ἢ τοῦ αὐθέντου χρῆσιν ἢ καὶ εἰς μετακόμησιν τῆς ξυλείας τῆς πρὸς κατασκευὴν, ἣν διευθύνουσιν εἰς τὸν ἐν Κων/πόλει ναύσταθμον...» (3)

Στὸ περιόδ. Ἀ θ η ν ἂ π οὺ ἔβγαينه στ' Ἀνίπλι τὸ 1831 (σ, 76) ὑπάρχει καὶ τοῦτος ὁ χαρακτηρισμὸς τοῦ ρωμείκου καλογερισμοῦ στὰ προεπαναστατικὰ τὰ χρόνια:

(1) Ἑ λ λ η ν ι κ ῆ Νο μα ρ χ ί α 1808, σ. 42—51, 105—109, 180—187, 190—195.

(2) Μ. Φ. Ζ α λ λ ῶ ν η «Δοκίμιον περὶ τῶν Ἡγεμόνων τῆς Μολδοβλαχίας, τῶν ἐν Κ]πόλει γνωστῶν ὑπὸ τὸ ὄνομα Φ α ν α ρ ι ῶ τ α ι κ λ π.» Τυπώθηκε στὸ Παρίσι στὰ 1824. Μεταφράστηκε στὰ ἑλληνικὰ ἀπὸ τὸ Ν. Βαφειάδη καὶ τυπώθηκε στὰ 1831. Δεύτερη ἑλληνικὴ μετάφραση εἶνε τοῦ Β' Β α λ τ ι ν ο ῦ Ἀθ. 1855. (Αὐτὴ τὴ μετάφραση ἔχω ὑπ' ὄψιν μου).

(3) σ. 63.

«Οἱ ἀρχιερεῖς, κατὰ τὸν δέκατον ἑβδομον καὶ δέκατον ὄγδοον αἰῶνα ἠμέλησαν εἰς τὰς ἐπαρχίας των τὰ καταστήματα τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως (διάβαζε σχολεῖα) καὶ τινες ἐξ αὐτῶν μάλιστα ἐξώρισαν τοὺς σοφοὺς οἵτινες ἦλθον καὶ κατεστάθησαν εἰς αὐτά» (1).

Καὶ ὁ ἱστορικὸς τῶν Ἑφτανησίων Γεράσιμος Μαυρογένης ἔχοντας ὑπ' ὄψει του ἔγγραφα τῆς τοπικῆς ἐποχῆς, δὲ διστάζει, νὰ υἱοθετήσῃ τὴ γνώμη τοῦ Ταμάρα πῶς:

«Οἱ Ἕλληνες τοῦ Φαναρίου, λαϊκοὶ τε καὶ κληρικοὶ, εἶνε οἱ μεγαλείτεροι ἐχθροὶ τῆς ἐλευθερίας τῶν Ἑφτανησίων καὶ οὐχὶ οἱ τοῦρκοι» (2).

Ὁ Κοκώνης πάλι λέει:

«Ἡ Μολδοβλαχία, κατοικεῖται ὑπὸ ἐνὸς γένους δεσποτικῶν τυραννόντων καὶ ὑπὸ ἄλλου γένους δουλοπαροίκων τυραννομένων... ἔπειτα ἐδιοικεῖτο ἕως προχθὲς ὑπὸ ἀρχόντων Γραικῶν, τῶν λεγομένων Φαναριωτῶν. Ὅλοι οἱ ὑπάλληλοι ἀρχόντες τοῦ τάγματος τούτου ἐλάμβανον τὰς ἀρχοντείας διὰ τὴν ἀξίότητα ἢ ἀρετὴν στοχάζεσθαι; διότι ἤξεραν νὰ ἦναι ἀριστοὶ δοῦλοι τῶν κρατούντων καὶ νὰ φέρωνται δουλικότατα, ὁ κατώτερος πρὸς τὸν ἀνώτερον καὶ ὑβριστικώτατα ὁ ἀνώτερος πρὸς τοὺς κατωτέρους του.... Πῶς δ' ἐδιοίκουν, πόσα ἄρπαζαν καὶ ὅτι ἀναχωροῦντες ἀφῖνον τοὺς ἀθλίους τσαράνους (=χωρικοὺς) μὲ τὴν ψυχὴν εἰς τὸ στόμα, εἶναι γνωστὰ εἰς ὅλους ὅλους ὅσοι ἶδαν τὴν Μολδοβλαχίαν ἢ ἤκουσαν τὰ περὶ αὐθεντῶν». (3)

Γενικὰ σ' ὅλη τὴ Βαλκανικὴ οἱ προύχαντες (φεουδάρχες) ἐδυμπλήρωσαν τῶν φαναριωτῶν τὸ ληστρικὸ ἔργον, γδύνοντας καὶ αὐτοὶ μὲ τὴ σειρὰ τους τὸν ἀγρότη καὶ τοὺς μικροτεχνῖτες.

Ὁ γάλλος Μπωζούρ, στὰ ἀξιόλογο βιβλίον (4) του γιὰ τὴν οἰκονομικὴ καὶ κοινωνικὴ κατάστασιν τῆς Μακεδονίας καὶ κυρίως τῆς Ἑλλάδας στὰ χρόνια 1787—1797 γράφει γιὰ τοὺς τσιφλικάδες (φεουδάρχες) Μακεδονίας:

«Χιλιάδες ἐργάζονται γιὰ νὰ τρέφουν τοὺς ὀλίγους τσιφλικάδες (τιμαριούχους). Μικροὶ τύρανοι βυζαίνουν τὸν ὄγκον τῆς δουλειᾶς ὁλόκληρων ἐπαρχιῶν. Στους δυστυχισμένους ἀγρότες ἀφῖνον μόνον ἓνα μικρὸ μέρος ὅσο γιὰ νὰ ζοῦν, τ' ἄλλο (τὰ ἀφεντικά) τὸ πέρνουν καὶ τρῖνον καὶ ὅσο δὲν μποροῦν νὰ φᾶν τὸ πουλοῦν γιὰ νὰ ἱκανοποιήσουν τὰ γούστα τους. Στὴ Μακεδονία ὅπως καὶ στὴν Πολωνία ἀγρότες πεθαίνουν ἀπὸ τὴν πείνα καὶ τ' ἀφεντικά εἶνε φορτωμένα ἀπὸ χρυσάφι» (5).

(1) Κοίτα Φάνη Μιχαλοπούλου: Τὰ Γιάννενα καὶ ἡ Νεολληνικὴ Ἀναγέννησις. Ἀθ. 1903 σ. 82 86. Ἡ λεγόμενη τὴν τοπικὴ ἐποχὴ Πατριαρχικὴ Ἀκαδημία (τῆς Πόλης) εἶταν τὸ προπύργιον τοῦ ἀντιδραστικοῦ λογιωτατισμοῦ καὶ καλογερισμοῦ. Κοίτα καὶ R i z o N e r o u l o s: Cours de Litterature Greque. Γενέβη 1827 σ. 65, Μ. Γ ε δ ε ὠ ν: Χρονικὰ Πατριαρχ. Ἀκαδημίας 1883 σ. 248, Γ. Αἰ ν ι ᾶ ν ο s: Συλλογὴ Ἀνεκδότων Συγγρ. Εὐγενίου τ. Α. σ. 127.

(2) Κοῦμα: Ἱστρία Ἀνθρ. Πράξεων τόμ. ΙΒ. σ. 575.

(3) Γερασίμου Μαυρογένη: Ἱστορία τῶν Ἰονίων Νήσων κ. λ. π. Ἀθ. 1889 τόμ. Α. σ. 293.

(4) Κοκώνης: Περι Πολιτειῶν τόμ. Β. 1828 σ. 320.

(5) Tableau du Commerce de la Crée. 1800. (τόμ. Α.—Β.)

(5) Στὸ ἴδιο βιβλίον. τ. Α. σ. 132.

Ἐκείνη ἡμερὰ ἀπὸ τοῦ νεώτερου ὁ ἄγγλος ἱστορικός W. Miller τοὺς χαρακτηρίζει ἔτσι :

«Οἱ προύχοντες ἢ κοιταμπάσιδες, ἀπετέλουν ποιάν τινα ἀρχοντικὴν ἀριστοκρατίαν, ἧς ἔργον ἦτο τὸ τάσσειν τὸ ἐπιβάλλον μέρος τῶν φόρων, οὓς ὄφειλε νὰ πληρώσῃ ἕκαστος. Ἦσαν πράκτορες τῶν Τούρκων ἀρχόντων τῶν ἐκμισθούμενων τοὺς φόρους καὶ ἔντεσιν ἐμιμοῦντο τοὺς Τούρκους προστάτας των(1).»

Σὰν ἐπίλογο τῆς ἀντιφρασεολογικῆς φιλολογίας τῆς τοτινῆς ἐποχῆς, ἀντιγράφω, μερικὰ κομμάτια ἀπὸ τὸ δυσεύρεστο καὶ σπάνιο σήμερα φυλλάδιο ποὺ βγῆκε στὰ 1827 μετὸν τίτλο «Α Ἰ Ἐ π τ ἂ π λ η γ α ἰ τ ῆ ς Ἑ λ λ ἄ δ ο ς ὑ π ὅ Σ. Β.». Στὸ φυλλάδιο αὐτὸ ποὺ περιέχει ἀνυπολόγιστης ἱστορικῆς ἀξίας ὕλικό, γιὰ τὶς κοινωνικὲς τάξεις στὴν Ἑλλάδα στὰ πρῶτα εἴκοσι χρόνια τοῦ 19ου αἰῶνα, σατυρίζονται οἱ Φαναριῶτες καὶ οἱ Κοτζαμπάσηδες μετὴν ὠμὴ γλώσσα τῆς ἱστορικῆς ἀλήθειας. Σ' ἓνα φανταστικὸ διάλογο μιλοῦν δύο πρόσωπα: ὁ Δ ο ξ ο μ α ν ί α ς καὶ ὁ Φ α υ λ ὅ β ι ο ς κατακρίνοντας τὴν Ἐπανάσταση καὶ τὸ νέο καθεστῶς. Διαβάστε μιὰ χαρακτηριστικὴ περικοπή:

Δ ο ξ ο μ α ν ί α ς: Λέγε μου, νὰ ζῆς, τίμιε Φαυλόβιε, πῶς σοῦ φαίνεται ἡ τύχη μας.

Φ α υ λ ὅ β ι ο ς: Ἐγὼ πολλάκις βλασφημῶ ἐκείνην τὴν στιγμήν, καθ' ἣν ἠπατήθημεν, ἀφίνοντες νὰ ὑψωθῇ ἡ οὕτως ὀνομαζομένη Ἑλληνικὴ σημαία. Ἡμεῖς ἐπὶ τοῦ μουσουλμανικοῦ αἰῶνος -ὁ ὀλβιοδαίμων ἐποχῆ!- ἤμεθα βρασιλεῖς καὶ ὄχι Κοτζαμπάσαι καὶ νῦν κινδυνεύομεν νὰ χάσωμεν ὄχι μόνον τὸν κοτζαμτασιδισμόν, ἀλλὰ φοβοῦμαι μήπως μᾶς λιθοβολήσωσι καμμίαν στιγμήν οἱ ἀλαζωνευθέντες Ἕλληνες, ἐνῶ βλέπεις, ὅτι ἀναισχύντως καὶ αὐθαδῶς μᾶς στηλιτεύουσι καὶ μᾶς ὀνειδίζουσι.

Φ α υ λ ὅ β ι ο ς: Ἐγὼ τίμιε Δοξομανία κλονίζομαι εἰς τὰ ἴδια. ὅταν μάλιστα συλλογίζομαι τὴν μέλλουσαν ἰδικὴν μας πένθικὴν καὶ ἐλεεινὴν τύχην στενάζω, ὀλοῦζω καὶ ἀπελίζομαι, ἔχασα τὸν ὕπνον μου, ἐσβέσθη ἡ ποθοφαγία μου, τὰ πολυποίκιλα φαγητὰ δὲν με παχύνουσι, οἱ λόγοι μου ἔγιναν ψελλίσματα, ζῶ ἢ εἶμαι ἀποθαμμένος δὲν τὸ αἰσθάνομαι καὶ τὸ πλέον γλοιῶδες εἶνε, ὅτι πολλάκις εἰς τὴν ἀπαλὴν κλίνην, ὁ ὕπνος με συγχίζει καὶ σηκώνομαι σαστισμένα καὶ ὡς ἔξω τοῦ ἑαυτοῦ μας.

Δ ο ξ ο μ α ν ί α ς: Τί λέγεις φίλε μου, νὰ κλαύσωμεν, νὰ ἀπελπισθῶμεν, νὰ βλασφημήσωμεν, ἡμεῖς ὀφείλομεν μᾶλλον νὰ αὐτοκτονηθῶμεν! Ποῦ εἶνε αἱ τιμαί, τὰς ὁποίας ἀγνώμονα ἄτομα νῦν ἐξουθενίζουσι καὶ μᾶς στηλιτεύουσι ἀναιδῶς; ποῦ εἶνε οἱ πιστοὶ νεανίαι, οἵτινες μᾶς ἠκολούθουν μετὴν καπνοθήκην καὶ μετὰ τὰ ἀκτινοβολοῦντα καπνοσφούνια, ἀγκαλὰ δὲν μᾶς ἐκόσμιζον εἰμὴ ἐν κομμάτι ψωμί καὶ τὰ λείψανα τῶν κοκκάλων μολονότι σπανίως τὰ ἔγλυφον; ποῦ εἶνε αἱ ἱκαναὶ ἀποδείξεις μιᾶς δουλικῆς

(1) Ἡ Τουρκία Καταρρέουσα. σ. 39. Κοίτα καὶ Κοκῶνη: Περι Πολιτικῶν ἔκδ. 1828 τ. Α. (προλεγόμεν. σ. μβ) ὅπου λέει:

«Γεννηθεῖς εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἀνατραφεῖς καὶ ἐκπαιδευθεῖς εἰς τὴν Σμύρνην ζήσας εἰς τινὰ ἄλλα μέρη τῆς Ἑλλάδος καὶ εἰς αὐτὴν τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἴδα παντοῦ τὴν θηριότητα τῶν κρατούντων τυράννων μας καὶ τῶν κρατουμένων, τῶν μὲν τὴν διαφθορὰν καὶ χαμέρπειαν γενομένων ὀργάνων τῆς τυραννίας τῶν δὲ πλειοτέρων τὸν ὄλεθρον καὶ τὰς συμφορὰς τῶν αὐξαναμένων ὑπ' αὐτῶν τῶν ὀμοφύλων».

ζωῆς, οἶον σφάγια, γλυκίσματα, ποιμανοικὰ ζῆπιχωνεύματα, καλλωπίσματα καὶ ἄλλα τοιαῦτα ἀγαθὰ; Ποῦ εἶνε νῦν ἐκείνη ἢ ἐξουσία τὴν ὁποίαν εἶχομεν εἰς τὰς γυναῖκας καὶ εἰς τὰ τέκνα των μὲ τὰ ὁποῖα πολλάκις εὐχαρίστως ἐξεφαντώνομεν καὶ ἠσωτεύαμεν κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν μας; Ποῦ εἶνε τέλος πάντων ἐκείνη ἢ εὐδαιμονία ποῦ ἐφαντάσθησαν, τὴν ὁποίαν ἠλπίζομεν εἰς τὴν ξεσκλαβωσιάν τῆς Ἑλλάδος νὰ μένωμεν κοτσαμπάσσι, ἐξουσιασται καὶ θεοὶ τῶν; Φεῦ! Πῶς ἐγελάσθημεν καὶ δὲν ἐσυνωμόσαμεν νὰ τὴν ἐξαλείψωμεν, νὰ τὴν πνιξώμεν, τέλος πάντων νὰ τὴν ἐπιβουλευθῶμεν;

Φ α υ λ ό β ι ο ς: Ἄχ! ἄθλιοι ἡμεῖς! Κακοδαίμονες! ἀπατημένοι! μαγευμένοι ἀνόηται φεῦ! νῦν ὅλα γίνονται ἀφανῆ ἀπὸ τοὺς ὀφθαλμοὺς σας. Ἦσυχίαν δὲν θέλει ἔχομεν τοῦ λοιποῦ. Τὸ κατ'αβασικόν τῆς ἐξουσίας ξυλον θέλει εἶνε ἓνας ψι... ἢ χλαμὺς θέλει εἶνε τὰ μοναχικὰ κακόνυττώματα κοσμήματα καὶ ἓν στέφανον τέλος πάντων λιβελλοπλεγμένον μὲ τὸ Γνωθι σαυτὸν, θέλει ζῶσει τὴν ἀνόητον κεφαλὴν μας».

Ἐννοεῖται πῶς τὸ φυλλάδιο αὐτὸ μόλις κυκλοφόρησε, ἔκαμε μεγάλη ἐντύπωση. Οἱ ἄρχοντες ποῦ ἐξαιτίας τοῦ Ἰμπραῖμ ἐτοιμάζονταν νὰ μποῦνε στὰ καῖκια καὶ νὰ νὰ φύγουν—κυρίως τῆς Ὑδρας—ἐγιναν πῦρ καὶ μανία. Ὁ λαὸς ὅμως ξεθάρρεψε καὶ ἀγρίεψε. Γι' αὐτὸ καὶ ἐμποδίστηκε ἡ ὁμαδικὴ μετανάστευσις τῶν ἀρχόντων. Στὴν Ὑδρα μάλιστα οἱ λαϊκὲς μάζες σηκώθηκαν σὺν ποδάρι καὶ ἐμπόδισαν μὲ τὴ βία τὸ μπαρκάρισμα τῶν προυχόντων γιὰ τὸ ἐξωτερικόν.

Μὰ τὴν ἴδια ἐποχὴ καὶ ὁ ποιητὴς Ἄλ. Σουῦτσος ἔβγαλε τὶς Σάτυροϋς του (1) ποῦ εἶταν ἓνα καυτήριον γιὰ τὶς ἀνώτερες κοινωνικὰς τάξεις τῆς Ἑλλάδος: τοὺς Προύχοντες, τὸν Κλῆρον καὶ τοὺς Φαναριώτες: Διαβάστε τί λέει γιὰ τοὺς Κοτσαμπάσηδες:

Τὴν μᾶστιγα τῆς σάτυρας ἄς λάβωμεν μὲ θάρρος,
καὶ τοῦ χεριοῦ μας ὁ Γκραικὸς ἄς αἰσθανθῆ τὸ βᾶρος.
Εἶνε καιρὸς οἱ Προύχοντες τοῦ Γένους νὰ ἰδῶσι
ταῖς λάσπαις ὅπου κοίτονται καὶ νὰ διορθωθῶσι.
Κενόδοξοι καὶ φίλαρχοι. Τυφλοὶ ἀπὸ τὰ πάθη,
πίπτουν αὐτοὶ καὶ μᾶς τραβοῦν εἰς τῶν κρημνῶν τὰ βάθη.
Τὸ ψεῦδος, ὁ ἐγωῖσμός κινεῖ τὰ στόματά των,
καὶ εἶναι ἡ διαίρεσις τὸ μόνον σύστημά των.

Καὶ γιὰ τὸν ἀνώτερον Κλῆρον:

Βλέπεις αὐτὸν πῶς ἀκουμβᾷ εἰς μαῦρον δεκανίκι,
καὶ στὸν λαὸν ὡς δωρεᾶς μοιράζει εὐλογίας!
Εἶναι χοντρὸς Ἀρχιερεὺς πάσης Ξηροκαμπίας.
Ὡς περικεφαλαίαν του τὸ καλιμαύχι ἔχει,
φορεῖ αὐτὸ καὶ κ α κ ο υ ρ γ ῶ ν ἀτιμωρήτως τρέχει

(1) Μὲ τὸν τίτλον: Αἰ π ρ ῶ τ α ἰ Σά τ υ ρ α ἰ (1826—1827). Στὸν πρόλογον του ἔγραφε: «Προσφέρω σήμερον τὰς σελίδας αὐτὰς εἰς τὰς ὁποίας ἐζήτησα νὰ μεταρρυθμίσω τὴν διαγωγὴν τῶν προυχόντων τῆς Ἑλλάδος ἀκλόνητος εἰς τὰς ἀπειλάς, ἀτρόμητος τὴν μέθην τῶν πατριῶν... Εἶθε ἢ ἐκδοσις τῶν ποιημάτων μου νὰ τοὺς ὠφελήσῃ καὶ νὰ σωφρονήσῃ τοὺς μικροὺς πολιτικοὺς τῆς Ἑλλάδος, ἀναξίους νὰ ὀνομάζωνται ἀρχηγοὶ λαοῦ ἀνδρείου». Πρέπει νὰ τονιστῇ πῶς ὁ Σουῦτσος ἀπὸ καταγωγὴ εἶταν ἀρχοντόπουλον.

Καὶ γιὰ τοὺς Φαναριῶτες ἡ σάτυρά του δὲν πᾶει παρακάτω :

Πάντα θὰ μένη ἄλυωτος, ἂν κι' ἀποθαμένος
 ἂν ζῆ, νὰ γίνῃ Ὁβριὸς αὐτὸς ὁ μαγιωμένος,
 ὅπου μᾶς ἐπρωτόφερε γαζέτες στὴ Γραικία,
 καὶ τὸν λαὸν διαφύλευσε μὲ τὴν τυπογραφία!
 Ἕμεῖς προτοῦ τί εἶχαμε ; τοὺς θησαυροὺς τοῦ Κροίσου
 καὶ τὰ καλὰ χαιρόμασθ' αὐτοῦ τοῦ παραδείσου
 μὲ ξένους κόμπους εἴμασταν κουκουναροθρεμένοι
 Ἕτρῶγαμεν, ἐπίναμεν. ταῖς ψάθαις ξαπλωμένοι
 Τὸν σβέρον μου πλέον φαρδὺν ἀπ' τοῦ βωδιοῦ τὸν εἶχα.
 Καὶ τώρα μᾶς κατάντησε λιανὸς ὡσὰν ἡ τρίχα,
 Ἕνα ἄρνι στὴν καθησιὰ μποροῦσα νὰ παστρέψω.
 Καὶ μόλις σήμερα μπορῶ τρεῖς κόταις νὰ χωνεύσω.
 Στους δρόμους ὅταν εὐγαινα, ὅλοι μ' ἐχαιρετοῦσαν
 ἔσταύρωναν τὰ χέρια τους καὶ μὲ ἀκολουθοῦσαν.
 Ἄφ' οὗ ἦλθαν τὰ γράμματα ἡ ἐντροπὴ ἐχάθη
 ἐξύπνησε ὅλος ὁ λαός, ὁ κόσμος ἐτρελλάθη.
 Δὲν θέλει νὰ μᾶς προσκυνῇ ἀφέντας δὲν μᾶς λέγει.
 Κανένας μας δὲν ἠμπορεῖ νὰ τὸν πολυαρμέγη.
 Αὐτοὶ ἔναι οἱ σκυλλόφραγγοι καὶ τὰ ψαλιδοκέρια
 Τὸν φάλαγγα,(1) τὴν δύναμιν μᾶς πῆραν ἔπ' τὰ χέρια

Στὸ Γιάσι, τὸν καλὸν καϊφόν, ὅταν ἐδιοικοῦσα
 τὸν κόσμον ὅλον ἔδερα καὶ τὸν τσαλαπατοῦσα.
 Ἐκεῖ τοὺς κατσιβέλους μου ἐγὼ καθ' ἐβδομάδα,
 στὸ φάλαγγα τοὺς ἔστρωνα ὅλους μὲ τὴν ἀράδα».

Κάτω ἀπὸ τὶς συνθήκες αὐτὲς ἡ μπουρζουαζία σὰν ἐπαναστατικὴ τάξη ποὺ εἶταν τράβηξε μαζί της καὶ τὰ φτωχὰ ἀγροτικὰ στρώματα τῶν χωριῶν καὶ ἀνοίξε σ' ὅλη τὴ Βαλκανικὴ καὶ τὰ Νησιὰ ἀγῶνα ἐνάντια στὴν κυρίαρχη τάξη.

(1) Ὁ φάλαγγας εἶταν ἓνα ξύλινο μεσαιωνικὸ βασανιστήριον γιὰ τοὺς παρανομοῦντες. Στὴν πραγματικότητά ὅμως ὁ φάλαγγας εἶταν τρομοκρατικὸ ὄπλο στὰ χέρια τοῦ ἀνώτερου Κλήρου, τῶν Κοτσαμπάσηδων καὶ τῶν Φαναριωτῶν κα' μ' αὐτὸν ἐβασάνιζαν τὸ φτωχὸ λαὸ ἅμα δὲν ἐπλήρωνε τὰ διάφορα δοσίματα ποῦ τὸν ἐπέβαλαν. Τὸ φάλαγγα τότε χρησιμοποιοῦσαν ἀκόμα καὶ οἱ δασκάλοι στὰ σχολεῖα. Νὰ πῶς τοῦ περιγράφει ἓνας παλιὸς συγγραφέας. «Ὁ φάλαγγας εἶταν ἓνα ξύλο ἀπὸ ἓνα μέτρο ἕως ἕξ ρούπια μακριὸς μὲ δυὸ τρύπες ὡς ἓνα ρούπι ἢ μία ἀπὸ τὴν ἄλλην, ἓνα σχοινὶ περασμένον ἔχοντας δυὸ κόμπους εἰς τὶς ἄκρες νὰ μὴ ξεπερνᾷ. Αὐτοῦ ἔβαζαν τὰ πόδια καὶ ἔστριφαν τὸ ξύλο καὶ ἔσφιγγαν τὰ πόδια εἰς τοὺς ἀστραγάλους ἀπὸ κάτω καὶ ὁ δάσκαλος ἔδερε. Πολλὰ παιδιὰ ἐκατουριῶντο ἀπὸ τὸν φόβον τους ὅταν ὁ ἀγριοδάσκαλος φώναζε τοῦ παιδιοῦ : Β ρ ἔ θ ε ο κ α τ ἄ ρ α τ ε !» Στὰ μέρη τοῦ Πηλίου τὸ φάλαγγα τότε λέγανε καὶ κ ο ὕ τ σ ο υ ρ ο (Κοῖτα Θ Ν. Φιλαδελφῆως στὸ περιοδ. Χ ρ υ σ α λ λ ῖ ς χ ρ. 1865 σ. 316—317 καὶ περιοδ. Δ ἱ π υ λ ο ν Δ. Γ ρ. Καμπούρογλου Χ ρ. Α. (1919) σ. 10—12.

Εἶνε ἀλήθεια πὼς μὲ τὸν ἀνώτερο Κλήρο δὲν μπόρεσε στ' ἀνοιχτὰ νὰ τὰ βάλῃ. Εἴταν πανίσχυρος ἐκεῖνα τὰ χρόνια καὶ τὸ Πατριαρχεῖο μὲ τὰ πρόνομιά του καὶ τὸ φιλοτουρκισμό του παντοδύναμο.

«Ἐφ' ὅσον ὁ Κλήρος—λέγανε οἱ φαναριῶτες—εἶνε μὲ μᾶς μποροῦμε νὰ κυβερνήμε τοὺς ρωμιούς καλύτερα. Ὁ Κλήρος τοὺς κρατᾷ ὑποταχτικούς μὲ τὶς προλήψεις καὶ τοὺς βάζει νὰ κάνουν ὅ,τι θέλει. Μόνο μέσῳ τοῦ Κλήρου μποροῦμε νὰ εἶμαστε ἀρχηγοὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ Γένους» (1).

Οἱ φαναριῶτες λοιπὸν μᾶς λέει ὁ Ζαλλώνης, εἶχαν τὸν Κλήρο δεξιὸ χέρι στὴν καταπιεστικὴ τοὺς ἐκμετάληψη τῶν θραγιᾶδων. Τὸ ἴδιο καὶ οἱ κοτσαμπάσηδες στὶς ἐπαρχίες.

Σὰν ὑστερογράφῳ ἀναφέρουμε, ἐδῶ καὶ τὴ γνώμη τοῦ πιὸ συντηρητικῶ ἑκκλησιαστικοῦ τῆς τοιτινῆς ἐποχῆς τοῦ Κωνσταντίνου Οἰκονόμου (2) πού, εἶχε στὰ χρόνια ἐκεῖνα μεγάλη θέση στὸ Πατριαρχεῖο. «Ὅσο κι' ἂν εἶναι ὄργανο τῶν φαναριωτῶν καὶ τοῦ Πατριαρχείου τοῦ ξεφεύγει μὰ ὁμολογία πὺ ἀξίζει νὰ τὴν ἀντιγράψουμε ἐδῶ.

«Οἱ λεγόμενοι, γράφει, ἀρχοντες, μοχθηροί, κηφήνες, μισομαθεῖς καὶ φωτοσβέσται καὶ τῶν μαθήσεων ἐχθροὶ καὶ διώκται ὑπάρχοντες, οὐ μόνον τὰ ἴδια τέκνα, ἀλλὰ καὶ τὰ τῶν λοιπῶν κατοίκων ἐκράτουν ἀπὸ φθόνον εἰς παχυλὴν ἀμάθειαν ἵνα μὴ ἐκπαιδευθέντες οἱ χωρικοὶ καταφρονήσωσι τοὺς ψωράρχοντας» (3).

Κ' ἕνας ἄλλος κληρικός, σύγχρονός μας, ὁ μητροπολίτης Κοζάνης Ἰωακείμ, σὲ ἄρθρο πὺ δημοσίεψε στὴν ἐφημ. «Πατρις» (30.1.31) μὲ μὲ τὸν τίτλο «Ἡ Μεταρρύθμισις τῆς Ἐκκλησίας μας» δέχεται ὄχι μονάχα τὴ γνώμη μου πὼς ἡ Ἐπαναστάσις τοῦ Ἐκκοσιένα εἴταν ἕνα ἀστικὸ ἐθνικὸ κίνημα, μὰ κι' ἀκόμα, πὼς πρὶν τοῦ Εἰκοσιένα τὴν τουρκοκρατούμενη Ἑλλάδα καταπίεζε ἡ ὀλιγαρχία τῶν

(1) Ζαλλώνη σ. 130. Ἐξὸν ἀπὸ τοὺς ἱστορικούς ποῦ ἀναφέραμε καὶ ὁ Γερβίνος, ὁ Γόρδων, ὁ Φίνλεϊ, ὁ Ραιμπώ, ὁ Ραφφενέλ κ. ἄλ. δὲν κρύβουν τῶν κοτσαμπασήδων, τοῦ Κλήρου καὶ τῶν Φαναριωτῶν τὶς καταπιέσεις, τὴν ἀντιδραστικὴν καὶ τὸ φιλοτουρκισμό. Ἀκόμα καὶ ἡ Ἐπιτροπὴ (ἀπὸ ἐφτά, τρεῖς κληρικὰ καὶ τέσσαρα λαϊκά, πρόσωπα) ποῦ συστήθηκε σύμφωνα μὲ τὸ Β. Διάταγμα τῆς 15 3.1833 μὲ σκοπὸ νὰ «ἐξακριβώσῃ τὴν στάσιν τῆς ἑλλ. Ἐκκλησίας καὶ τῶν Μοναστηρίων κλπ.» στὴν ἐκθεση ποῦ ἐσύνταξε ἐπιστοποίησε πὼς οἱ Ἀρχιερεῖς τυραννικῶς διαίκοῦσαν τὶς ἐπαρχίες τους πὼς ἐφορολογοῦσαν καὶ ἐγδιναν τὶς λαϊκὰς μάζες, πὼς ἀνοίξαν τὴ φάμπρικα τῶν ἀφορισμῶν καὶ τῶν συγχωροχαρτίων γιὰ νὰ πλουταίνουν καὶ τόσα ἄλλα. Κοίτα Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου: Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος Ἀθῆναι 1920 σ. 79—84, Κ. Οἰκονόμου: Τὸ Σωζόμενα Ἐκκλησιαστικὰ Συγγράμματα Ἀθῆναι αὐξστ. τομ. Γ. σ. 87 καὶ παρακάτω καὶ ἐφ. Σωτήρ (ἀριθ. 25—27 καὶ 72 χρ. 1834).

(2) Γιὰ τὶς ὑπερσυντηρητικὰς ἰδέας τοῦ Κωνσταντίνου Οἰκονόμου Κοίτα Χρυσοστόμου Α. Παπαδοπούλου: Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος. Ἀθ. 1920. σ. 150—151.

(3) Μαθᾶ (=Οἰκονόμου) Κατάλογος Πατριαρχῶν Κων]λεως Ἀθῆναι 1884. σ. 235.

τζακιῶν και τοῦ ἀνώτερου Κλήρου. Νὰ τί λέει ἀκριβῶς ὁ «νεωτεριστῆς» Δεσπότης :

«Ἡ ἑλληνικὴ ἐπανάστασις τοῦ 21 ἔθεσε τὰς βάσεις τῆς ἐξελίξεως και τῆς ἀνόδου εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ λαοῦ και τῶν ἀστῶν, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ὀλιγαρχίαν τῶν τζακιῶν και τοῦ ἀνωτέρου κλήρου εἰς τὴν προγενεστέραν ἐποχὴν.»

15. Ὁ κοινωνικὸς ἀναβρασμὸς μέσα στὴ Βαλκανικὴ.

Κάτω λοιπὸν ἀπὸ τίς τέτοιες κοινωνικοοικονομικὲς συνθῆκες ὁ ταξικὸς ἀνταγωνισμὸς πῆρε μεγάλη ἔχτασι. Ὁλόκληρη ἡ Βαλκανικὴ τραντάζεται ἀπὸ τίς ταξικὲς ἀντιθέσεις. Ἡ ἀστικὴ τάξι, ὅπου εἶχε πιάσει καλὰ τὰ πόστα, ἐσήκωσε κεφάλι και ζητοῦσε μεταρρυθμίσεις ριζικὲς στὸ κοινωνικὸ και οἰκονομικὸ σύστημα. Οἱ γαλλικὲς δημοκρατικὲς ἰδέες ἔβρισκαν κατάλληλο ἔδαφος γιὰ νὰ πιάσουν. Στάσεις και ἐξεγέρσεις σημειώνονται παντοῦ.

Στὰ Ἑφτάνησα τέτοιες ἐξεγέρσεις τοῦ «λαοῦ» εἶταν συνειθισμένες. Ὁ Μαυρογένης στὴν ἱστορία του γράφει:

«Ἡ τάξι τῶν Εὐγενῶν ἀποτελεῖ τὸ Μέγα ἢ Γενικὸν Συμβούλιον ἐκάστης Νήσου, τὸ ὁποῖον ἐθεωρεῖτο ὡς τὸ κυρίαρχον Σῶμα, ἀπὸ τοῦ ὁποῖου ἀπέρρεον πᾶσαι αἱ λοιπαὶ ἀρχαὶ αἱ διαχειριζόμεναι τὰς ἐγχωρίους ὑποθέσεις».

Ὁ ἴδιος λέει ἀκόμα :

«Ἡ τάξι τῶν ἀστῶν, ἡ και Μέση τάξι λεγομένη, ἀπετελεῖτο ἐκ τῶν πλουσίων ἐμπόρων, τῶν βιομηχάνων και τῶν ἐπιστημόνων, ἡ γερσεδιηνεκῶς παρὰ πονα, ἀξιοῦσα νὰ λαμβάνει μέρος εἰς τὰ δημόσια».

Και παρακάτω :

«Ἐκ τούτου συνεχῶς ἐγένοντο διενέξεις και ἰδίως ἐν Κερκύρα και Ζακύνθῳ ἡ πάλη μεταξὺ τῶν δύο τούτων τάξεων, εἰς ἣν ἐλάμβανε μέρος και ἡ τάξι τοῦ λαοῦ συμμαχοῦσα μετὰ τῶν ἀστῶν. ἐλάμβανεν ἐνίοτε ἐπιφόβους διαστάσεις»(1).

Στὰ Γιάννενα, τὸ μεγαλύτερο ἀστικὸ κέντρο τῆς ταυροκρατούμενης Ἑλλάδας, στὸ τέλος τοῦ 18ου αἰῶνα, ἡ ῥωμέικη μπουρζουαζία συμμαχοῦσε μετὸν «τύραννο» Ἀλῆ Πασᾶ, ἐνῶ ἡ γιαννιώτικη ἰντελιγκέντσια (Ψαλλίδας, Βηλαρᾶς, κλπ.) ἀποτελοῦσε τὸ διανοούμενο ἐπιτελεῖό του.

Γι' αὐτὸ και ἡ Ἑφημερὶς τῆς Βιέννης, σ' ἓνα της φύλλο δημομοσίεψε ἓνα χαρακτηριστικὸ ἀρθράκι γεμᾶτο συμπάθεια γιὰ τὸ «τύραννο» Ἀλῆ Πασᾶ(2) πὺ ἔχει τὴ θέση του ἐδῶ νὰ τὸ ἀντιγράψουμε.

(1) Γ. Μαυρογένης : Ἱστορία τῶν Ἰονίων Νήσων τόμ. Α. σ. 41.

(2) Γιὰ τὸν προοδευτικὸ ρόλο τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ, Κοίτα Κορδάτου Νεοελ. Πολ. Ἱστορία τ. Α. σ. 95—99. Ἡ ῥωμέικη ἱστοριογραφία ἐξέτασε ἴσαμε τὰ σήμερα τὸν Ἀλῆ Πασᾶ σὰν ἄτομο και ὄχι σὰν ἀντιπροσωπευτικὸ τύπο μιᾶς ἐποχῆς. Κοίτα ἀκόμα και Φαν. Μιχαλόπουλου. Τὰ Γιάννενα και Νεοελληνικὴ Ἀναγέννησις Ἀθ. 1980 σ. 6—9. Ἐκείνο πὺ πρέπει νὰ τονιστῆ καλὰ εἶναι πῶς ἐξετάζοντας κανένας τὴν ἐποχὴ τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ και τὴν ὄλη του δράσι μέσα στὰ Γιάννενα και Θεσσαλία, δὲν πρέπει νὰ ἐπηρεάζεται ἀπὸ τὸ ἄτομο, τὸ πρόσωπο.

«Γραφαὶ ἀπὸ πολλὰ μέρη τῆς Ρούμελης κηρύττουν τὴν εὐτυχίαν τῶν ραγιαδῶν ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τοῦ ὑψηλοτάτου ἡγεμόνος πάσης τῆς Ἡπείρου καὶ πασιᾶ τῶν Ἰωαννίνων Ἀλήπασια Βελήπασια. Ἡ Ὑψηλότης του ἀφοῦ ἔκαμεν εἰς ἐκεῖνα τὰ μέρη νὰ ἀπολαμβάνουν οἱ χριστιανοὶ μίαν ἄκραν εἰρήνην καὶ ἐλευθερίαν, ἠθέλησε νὰ τοὺς ἐλαφρώσῃ καὶ ἀπὸ τὰ δόσιμα καὶ ἐξωτερικὰς ἀδικίας, καὶ συμφωνώντας μαζύ τους ἕνα διωρισμένον ἐλαφρὸν δόσιμον, ὅπου νὰ τοῦ δίδουν δύο φορές τὸν χρόνον τὴν ἡσυχίαν τους. Ἐσήκωσε νὰ μὴν εἶνε τελείως Γκονζιάμ-πασῆδες, Καψιμάληδες καὶ οἱ τοιοῦτοι, ἀξιῶνοντας ἡ Ὑψηλότης του μόνον ἕνα ἄρχοντα τῆς πόλεως Ἰωαννίνων, προκοτῶτα τοῦ Ζαγορίου καὶ ὅλων τῶν πέριξ χωρίων, τὸν κύριον Ἰανουῖτζον Ἀλεξίου, διὰ νὰ κυβερνήσῃ αὐτὴν τὴν ὑπόθεσιν. Ὅθεν εἰς τὰ Ἰωάννινα εὐρίσκεται ὁ λαὸς εἰς μεγάλην χαρὰν, ἐπειδὴ καὶ τὰ δόσιμά τους εἶνε ἀσυγκρίτως ὀλιγώτερα, ἤγουν τὸ 1)5 ἀπὸ τὸ τι ἔπρεπε νὰ δώσουν πρωτύτερα. Ὅλες αἱ πολιτείες καὶ χῶρες τῆς Ρούμελης ἀφοῦ καὶ ἤκουσαν ἐτοῦτο τὸ ἀξίον τῆς Ὑψηλότης του κατόρθωμα, χαίρονται ἐλπίζοντας νὰ ἀπολαύσουν καὶ αὐταὶ μίαν τέτοιαν σοφὴν καὶ φρόνιμον διάταξιν, καὶ προστρέχουν θεληματικῶς εἰς τὴν σκέπην τοῦ ὕψους του (1)».

Στὸ Βουκουρέστι, μέσα στὸ 18ο αἰῶνα γίνονται ἑκατὸ στάσεις, ἢ μιὰ κατόπι τῆς ἄλλης. Οἱ μπογιάροι τὰ εἶχαν χρειαστῆ. Γι' αὐτὸ καὶ τὰ τρομοκρατικὰ μέσα ἔδιναν καὶ ἔπερναν τὴν ἐποχὴ ἐκείνη.

Ἡ Σερβία, ἡ Βουλγαρία καὶ Θράκη καίονταν ἀπὸ τὸν ἐπαναστατικὸ πυρετὸ (2).

Στὶς κοινοτικὲς μάλιστα ἐκλογὲς τοῦ 1797 εἶνε βεβαιωμένο πὼς οἱ ἄρχοντες τὴν ἔπαθαν, γιατί, πήραν τὶς κοινότητες οἱ «λαϊκοί».

Ὁ Φωτεινὸς (Ἱστορία Δακίας, τόμ. Β. σ. 383) βεβαιώνει πὼς στὶς ἀρχὲς τοῦ 1797 μεγάλη ἀνακατοσούρα ἐπικρατοῦσε σ' ὅλη τὴ Βαλκανικὴ. Ὁ Ρίζος Νερουλὸς πάλι (Histoire Moderne de la Grèce, 1827, σ. 137) γράφει πὼς σ' ὅλη τὴ Βουλγαρία, τὴ Θράκη, Ἀνατ. Ρωμυλία καὶ ἀκόμα σ' ἕνα μέρος τοῦ Μαυροβουνιοῦ ξεσηκώθηκαν οἱ ἀγρότες ἐνάντια τοὺς ἀρχοντάδες.

τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ ποῦ τυχὸν εἶχε ὠρισμένα ἐλαττώματα, μὰ νὰ ἐξετάζῃ τὴν πολιτικοκοινωνικὴ του δράση. Ἐξετάζοντας τὸ λοιπὸν εἶται τὴν πολιτεία του καὶ τὴ διοίκησίν του, βλέπουμε πὼς ὁ τύραννος Ἀλῆς ὑπὸ τὰ χεῖρες, χωρὶς νὰ τὸ θέλῃ καὶ νὰ τὸ καταλαβαίνει καὶ ὁ ἴδιος στὸ κοινωνικοοικονομικὸ του περιβάλλον. Γι' αὐτὸ καὶ διανοούμενοι μὲ δημοκρατικὲς πεποιθήσεις σὰν τὸν Ψαλλίδα, τὸ Βηλαρά, τὸν Κωλέτη κ.ἄλ. εἶταν ἐννοούμενοι τοῦ Ἀλῆ.

(1) Μελέτη Δ. Ρούσου: Ἐλεύθ. Βῆμα (27. 11. 928). Τὰ ὅσα λέει ὁ Ρούσος, πὼς τὸ ἀρθράκι αὐτὸ εἶνε κολακεία πρὸς τὸν Ἀλῆ πασᾶ, εἶνε ἀνιστόρητα. Ὁ Ρούσος, ὅπως καὶ οἱ περισσότεροι ἀστοὶ ἱστορικοὶ μὲ τὰ ἰδεαλιστικὰ ματουγιάλια τους δὲν μποροῦν νὰ ἰδοῦν τὴν ἱστορικὴ πραγματικότητα.

(2) Ὁ Μεντελ. Βαρδόλδη (Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος τομ. Α. μετάφρ. Αἰ. Βλάχου σ. 127) γράφει πὼς ὁ Μουχτάρ (ὁ γιὸς τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ) στὰ 1798 ἔγραφε πὼς «οἱ χωριάτες ἀρχίζουσιν νὰ ψάλλουν ἕνα τραγοῦδι μεταφρασμένο στὰ ἑλληνικὰ ἀπὸ τὸ Ρήγα ποῦ λέγεται μασαλιωτικό».

Στὸ Πήλιο, κ' ἐκεῖ, μεγάλη ἀνακατοσούρα βασίλευε. Ὁ Φιλιππίδης μὲ τὸν Κωσταντᾶ στὰ 1790 βρίσκουν πὼς «οἱ ἀνθρώποι εἶναι δυσήνιοι (=δυσκολοκυβέρνητοι) στασιώδεις καὶ ταραχώδεις» (Νεωτ, Γεωγραφία τ. Α. 218!).

Ἡ ἀλλαγὴ λοιπὸν στὶς κοινωνικὲς σχέσεις εἶταν φανερὴ. Ἡ πάλῃ τῶν τάξεων εἶταν ἓνα γεγονός.

Ἡ πάλῃ ὅμως αὐτὴ ἀνάμεσα στὴ ὁμηεῖκη μπουρζουαζία καὶ φεουδαρχία, πῆρε ἀπὸ τὰ πρῶτα τῆς τὰ χρόνια κυρίως μορφὴ γλωσσοεκπαίδευτικὴ. Ἡ δική μας μπουρζουαζία γύρεβε νὰ καθιερωσθῆ γιὰ ἐπίσημη γραφτὴ γλῶσσα τὴν κοινὴ (=λαϊκὴ). Ἡ φεουδαρχία μὲ ἐπικεφαλῆς τὸ Πατριαρχεῖο ἀντιστένονταν καὶ ὑποστήριζε τὴν ἀρχαῖζουοῦσα. Ἔτσι γεννήθηκε τὸ γλωσσικὸ ζήτημα (1) μὲ περιεχόμενο ὄχι μόνον γλωσσικὸ μὰ καὶ κοινωνικοεκπαιδευτικὸ.

16. Ὁ ῥόλος τοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου τοῦ Εἰκοσιανοῦ.

Ὅταν ὁ Ρήγας Βελεστινλῆς μὲ τὴν ἐπαναστατικὴ δημοκρατικὴ προπαγάνδα καὶ τὴν παράνομη δράση του, ἄρχισε νὰ ζωντανεύῃ μέσα στὶς πλατειὲς λαϊκὲς μάζες τῆς Βαλκανικῆς τὴ συνείδηση τῆς ἐθνικῆς καὶ κοινωνικῆς τους χειραφέτησης, ἡ ὁμηεῖκη φεουδαρχία (Φαναριῶτες, Δεσποτάδες καὶ Κοτζαμπάσηδες) σηκώθηκαν στὸ ποδᾶρι καὶ τοῦ κήρυξαν ἀνοιχτὰ τὸν πόλεμο.

Ἐνας ἀπὸ τοὺς σπουδαιότερους διώχτες τοῦ Ρήγα εἶταν καὶ τὸ Πατριαρχεῖο, ὁ πνευματικὸς ἡγέτης τοῦ ὁμηεῖκου φεουδαρχισμοῦ. Τὴν ἐποχὴ μάλιστα ἐκείνη ἔτυχε νὰ εἶναι ὁ πατριάρχης ὁ Γρηγόριος ὁ Εἰκοσιανός, ὁ πατριάρχης γιὰ τὸν ὁποῖον ἡ ἐλληνικὴ ἱστοριογραφία εἶπε τὰ μεγαλύτερα φέμματα κ' ἔγραψε, ἀπὸ ἐθνικιστικὴ σκοπιμότητα, τοὺς μεγαλύτερους ὕμνους.

Κι' ὅμως ὁ Γρηγόριος ὁ Εἰκοσιανός δὲν ἔχει κανένα δικαίωμα, γιὰ κανένα τίτλο ἐθνικῆς δράσης, μέσα στὴ ὁμηεῖκη ἱστορία. Εἶταν σ' ὅλες του τὶς πατριαρχεῖες, καί, ἴσαμε τὶς τελευταῖες στιγμὲς τῆς ζωῆς του, ὁ πιὸ πιπτὸς προστάτης καὶ φανατικὸς φύλακας τοῦ φεουδαρχισμοῦ. Καταδίωξε ὅσο κανένας ἄλλος, τὴν προσπάθεια τῶν ὁμηεῖων ἀστών γιὰ τὸ ξάπλωμα τῆς παιδείας μέσα στὰ πλατειὰ λαϊκὰ στρώματα, καί, στάθηκε βράχος ἀκλόνητος μπροστὰ στὶς νέες δημοκρατικὲς (ἀστικὲς) ἰδέες, γι' αὐτὸ, πολέμησε τὸ Ρήγα, ἀντέδρασε στὴ Φιλικὴ Ἐταιρεία καὶ ἀφώρισε τὸ Εἰκοσιανό. Αὐτὴ εἶναι ἡ μόνη ἀλήθεια ποὺ ἄρχισε τώρα τελευταῖα σιγὰ σιγὰ νὰ ὁμολογῆται καὶ ἀπὸ τοὺς νέους ὁμηεῖους ἀστοὺς ἱστοριογράφους (2).

(1) Κοίτα λεπτομερειακὴ ἱστορικὴ καὶ κοινωνιολογικὴ ἀνάλυση στὸ βιβλίο μου : *Δημοτικισμὸς καὶ Λογιωτατισμὸς* Ἀθήνα 1927 σ. 32—93

(2) Ἀπὸ τὰ 1924 μὲ τὸ βιβλίο μου «Ἡ Κοινωνικὴ σημασία τῆς Ἑλλ. Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821» σ. 80-85 ξεσκέπασα τὴν ἀντιδραστικὴτητα τοῦ «Ἐθνομάρτυρα» καὶ ἀπόδειξα πὼς δὲν ἔχει καμμιά σχέση μὲ τοὺς ἐθνικοὺς ἀπελευθερωτικοὺς ἀγῶνες τοῦ 21 κι' ἀκόμα πὼς καμμιά τιμὴ δὲν τοῦ ἀνήκει. Στὰ κατοπινὰ βιβλία μου ἔφερα κι' ἄλλα στοιχεῖα γιὰ τὴν ἀντιδραστικὴτητα τοῦ Γρηγορίου. Ἔτσι

Ὅταν λοιπὸν ὁ Ρήγας ἄρχισε τὸ φλογερὸ του ἐθνικιστικὸ κήρυγμα, ὁ Γρηγόριος πιστὸς στὶς ἀρχές του, ὄχι μόνο δραδιοργοῦσε καὶ ἀντιπολιτευόνταν τὸ θεσσαλὸ ἐθνεγέρτη, μὰ καὶ βάλθηκε νὰ χτυπήσῃ καὶ πολεμήσῃ μὲ ἔργα, τὶς νέες ἐθνικιστικὲς καὶ κοινωνικὲς ἰδέες ποὺ ἔρχονταν ἀπ' ἔξω καὶ ἐπηρέαζαν τὰ λαϊκὰ στρώματα. Γι' αὐτὸ κάθησε κ' ἔγραψε ἕνα λ ί β ε λ - λ ο ἐνάντια στὶς δημοκρατικὲς καὶ ἐθνικιστικὲς ἰδέες καὶ τὸν τύπωσε στὸ τυπογραφεῖο τοῦ Πατριαρχείου μὲ τὸν τίτλο: Π α τ ρ ι κ ῆ Δ ι δ α σ κ α λ ί α. Ὡς τόσο ὅμως δὲν εἶχε τὸ θάρρος νὰ βάλῃ τὸ ὄνομά του στὸ λίβελλο αὐτόνε, γιατί, ἤξερε πὼς οἱ νέες ἰδέες εἶχαν πολλοὺς σημαίνοντες ὁπαδοὺς καὶ φοβούντανε μὴ χάσῃ τὸν πατριαρχικὸ θρόνο. Ἐβαλε λοιπὸν τὸ ὄνομα ἐνὸς ἄλλου Πατριάρχη, τοῦ Πατριάρχη Ἱεροσουλύμων Ἀνθίμου, ποὺ εἶταν βωρειὰ ἀρρωστος καὶ ἀπὸ ὦρα σὲ ὦρα περιέμεναν τὴν εἶδηση πὼς ξεψύχησε. Ἔτσι μὲ τὸ ὄνομα τοῦ Ἀνθίμου (1) κυκλοφόρησε ὁ λίβελλος αὐτὸς ποὺ ὑβρίζε τοὺς «ἀθέους Γάλλους» καὶ ἐξυμνοῦσε τὴν τούρκικη αὐτοκρατορία καὶ τὸν τούρκικο δεσποτισμὸ, γιατί ἔτσι εἶταν τὸ θέλημα τοῦ θεοῦ, καὶ ἀποκαλοῦσε τὶς ἀπελευθερωτικὲς (ἐθνικιστικὲς) καὶ δημοκρατικὲς ἰδέες :

«Γέννημα τοῦ διαβόλου, σύστημα φαντασιῶδες, ἀντικειμένως εἰς τὴν θρησκείαν, προξενούσας πτωχείαν, φόνους, ζημίας, ἀρπαγὰς, ἀσέβειαν τελείαν, ψυχικὴν ἀπώλειαν, καὶ ἀνωφελῆ μεταμέλειαν».

Ὅσο πάλι γιὰ τὰ κηρύγματα τῶν γάλλων (δημοκρατῶν) ἔγραφε πὼς :

«Αἱ ὑποσχέσεις των (δηλ. περὶ νέας κοινωνίας κλπ.) εἶναι ψευδεῖς καὶ ἀπατηλαί, τὰ δὲ ἐπόμενα (=ἀποτελέσματα των) ὄχι πλεῖστα καὶ δόξαι, ἀλλὰ πτωχεία, δυστυχία, ἀκαταστασία, καὶ τὸ καθ' αὐτὸ σκοπούμενον ταύτης τῆς ἐλευθερίας μιὰ μισητὴ ὀλιγαρχία καὶ τυραννία».

μπορῶ νὰ πῶ πὼς ἔδωκα ἀφορμὴ νὰ μελετηθῇ καλότερα ἢ δράση του. Ὑστερα ἀπὸ μὲνα ὁ Πιπινέλης (Πολιτικὴ ἱστορία τῆς Ἑλλην. Ἐπαναστάσεως Παρίσι 1928 σ. 49) παραδέχεται πὼς «ὁ θάνατος (τοῦ Γρηγορίου) εἶνε πρᾶξις τερορισμοῦ (τῆς Τουρκικῆς Ἐξουσίας) πρὸς συγκρότησιν μιᾶς ἀναμοχλευομένης ἀνταρσίας, ὡς ὀρθῶς παρατηρεῖ ὁ Κορδάτος, ὁ θάνατος τοῦ πατριάρχου δὲν ἔχει παρὰ τὴν ἱστορικὴν ἀξίαν μιᾶς ἀσκόπου καὶ ἀδικαιολογήτου βιαιότητος...».

(1) Ὁ ψευτεπίγραφος τίτλος εἶταν : «Διδασκαλία πατρικὴ συντεθεῖσα παρὰ τοῦ μακαριστοτάτου Πατριάρχου τῆς Ἁγίας πόλεως Ἱερουσαμὴμ κυρ Ἀνθίμου, εἰς ὠφέλειαν τῶν ὀρθοδόξων χριστιανῶν. Νῦν τὸ πρῶτον τυποθεῖσαν δι' ἰδίας δαπάνης τοῦ Παναγίου Τάφου, ἐν Κωνσταντινουπόλει παρὰ τῷ τυπογράφῳ Πογῶς Ἰωάννου ἐξ Ἀρμενίων ἀψηή. Στὴν ἀρχὴ μάλιστα τοῦ βιβλίου αὐτοῦ ἔβαλε κ' ἕνα ποίημα τοῦ τότε πρωτοψάλτη τοῦ Πατριαρχείου ποὺ εἶταν ἕνας φιλοτουρκικὸς ὕμνος. Διαβάστε τον :

Ἐκ τῆς πρώτης τῆς ἀρχῆς ὁ κόσμος ὑπετάχθη
εἰς ἕνα πρῶτον ἀρχηγὸν καὶ ἔτσι ἐβαστάχθη
τὸ κάθε γένος ἔλαβεν τὸν ἐξουσιαστὴν του
καὶ ὑποκλίθη εἰς αὐτὸν μακρὰν ὑποταγὴν του.
διὰ νὰ φύγῃ τὰ πολλὰ τὰ ἐκ τῆς ἀναρχίας
συμβαίνοντα δλέθρια ἢ καὶ πολυαρχίας.
Τοῦτο καὶ ὁ τῆς φύσεως θεσμὸς ὑπαγορεύει,